

1. Referentie

Referentie	Ruelens, L., Dehandschutter, R., Ghesquière, P. & Douterlungne, M. (2001). <i>Op de wip. De overgang van het gewoon naar het buitengewoon basisonderwijs: analyse van de verwijzingspraktijk in Centra voor Leerlingenbegeleiding</i> . Onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, HIVA.
Taal	Nederlands
ISBN	90-5550-292-8
Publicatievorm	Onderzoeksrapport

2. Abstract

De voormalige PMS-centra vervullen een heel belangrijke rol in het doorverwijzingsproces. Met een gedetailleerde analyse van de verwijzingspraktijk wil men de rol van de centra in de doorstroming naar het buitengewoon onderwijs objectiveren. Zowel de inhoud (de criteria) als het proces van de verwijzingen werden in dit onderzoek onderzocht. Ook de doorverwijzing bij allochtone leerlingen en bij autochtone kansarme leerlingen werd onderzocht. De onderzoekers gebruikten daartoe verschillende methodes.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Onderwijs
Trefwoord(en)	Buitengewoon onderwijs, CLB, verwijzingspraktijk

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Onderzoeker(s)	Lieve Ruelens, Reninca Dehandschutter, Pol Ghesquière en Mia Douterlungne HIVA (Hoger Instituut voor de Arbeid) KULeuven Van Evenstraat 2C 3000 Leuven tel: 016/32.33.70 fax: 016/32.33.44 hiva@kuleuven.ac.be www.hiva.be

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	1) Welke criteria gebruiken de PMS-centra om leerlingen te verwijzen naar het buitengewoon basisonderwijs en welke randfactoren zijn daarbij van invloed? 2) Hoe verloopt een verwijzing naar het buitengewoon basisonderwijs? 3) Zijn er specifieke criteria en factoren voor de verwijzing van kinderen uit kansarme milieus of van een andere etnische herkomst? Kent het verwijzingsproces bij kinderen uit deze milieus een specifiek verloop?
Hypothesen	/

6. Methode

Onderzoeks-methode	Mixed method (combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden) Kwantitatief onderzoek: 1. Analyse van verantwoordingsprotocollen: schriftelijk (via een coderingssysteem van de registratiegegevens, van de identificatiegegevens, van de formele karakteristieken van het verantwoordingsprotocol, van de medische, psychologische, psycho-
--------------------	--

	didactische en sociale gegevens) 2. Analyse van PMS-dossiers: schriftelijk (opnieuw via een coderingssysteem) Kwalitatief onderzoek: 1. Semi-gestructureerde interviews, mondeling. Er werd voorzien in een interviewleidraad, de interviews werden verwerkt via een kwalitatieve inhoudsanalyse. 2. Casestudies: mondelinge semi-gestructureerde interviews (opnieuw aan de hand van een interviewleidraad, de interviews werden verwerkt via een kwalitatieve inhoudsanalyse)
Onderzochte groep	Kwantitatief onderzoek: 1. Analyse van verantwoordingsprotocollen ♣ Grootte van de groep: 501 ♣ Beknopte beschrijving van de groep: Het betrof hier een dubbel gestratificeerde tweetrapssteekproef. Eerst werden er 50 scholen voor buitengewoon basisonderwijs geselecteerd op basis van vier stratificatiecriteria: provincie, net, de aangeboden types buitengewoon onderwijs en het recruiteringsgebied. Vervolgens werden in deze scholen de verantwoordingsprotocollen van 501 nieuw ingeschreven leerlingen (in het jaar 1997-1998) proportioneel en aselect geselecteerd. Deze nieuw ingeschreven leerlingen moesten uit het gewone basisonderwijs komen, tenzij ze rechtstreeks in de kleuterklas binnenstroonden. ♣ Specifieke indeling: De onderzoekers vermelden nog een onderscheid in geslacht (62,8% zijn jongens), in type en niveau en in leeftijd. Ze vermelden ook nog dat 6,9% van de leerlingen geïdentificeerd werd als kansarm en 12,7% als niet-Belgisch. 2. Analyse van PMS-dossiers ♣ Grootte van de groep: 100 leerlingen ♣ Beknopte beschrijving van de groep: Eerst werden er 50 leerlingen uit die 501 geselecteerd die de overstap naar het buitengewoon onderwijs maakten. Deze 50 leerlingen werden geselecteerd via theoretical sampling. Vervolgens werden er opnieuw 50 leerlingen uit die 501 geselecteerd die de overstap naar het buitengewoon onderwijs niet maakten. Van die 50 waren er 25 leerlingen aan wie getwijfeld werd, maar waarbij men uiteindelijk geen doorverwijzing adviseerde. De andere 25 leerlingen waren leerlingen aan wie men een doorverwijzing had geadviseerd maar waarbij dit advies niet werd opgevolgd. ♣ Specifieke indeling: Van de 50 leerlingen die de overstap naar het buitengewoon onderwijs hadden gemaakt, legden de onderzoekers vooral de nadruk op types 1, 8 en 3. Er waren onder hen 37 Belgen en 13 allochtonen. Van de Belgen was 41% kansarm, van de allochtonen 54%. De meeste van die 50 leerlingen kwamen uit Oost-Vlaanderen en behoorden tot het vrije net. Kwalitatief onderzoek 1. Semi-gestructureerde interviews ♣ Het betrof dezelfde steekproef als bij de analyse van de PMS-dossiers. Hierbij werden dan 50 PMS-consulenten, die betrokken waren bij PMS-dossiers, geïnterviewd. 2. Casestudies ♣ Grootte van de groep: 8 ♣ Beknopte beschrijving van de groep: Uit de groep van 50 geselecteerde leerlingen die de overstap naar het buitengewoon onderwijs hadden gemaakt, werden 8 leerlingen geselecteerd op basis van theoretical sampling. Bij deze casestudies werden de ouders, de leerkracht(en), de directie van het gewoon onderwijs en de betrokken externe diensten bevestigd.
Bereik	Regionaal (Vlaanderen)

7. Resultaten

Doorverwijzingscriteria	Uit de verantwoordingsprotocollen verwijzen PMS-consulenten vooral naar kindkenmerken, zoals psychologische en pedagogisch-didactische gegevens. Gezinskenmerken krijgen weinig gewicht, schoolkenmerken komen vrijwel nooit voor. Ook tijdens de semi-gestructureerde interviews haalden consulenten de kindkenmerken aan
-------------------------	---

	als de belangrijkste criteria. Gezins- en schoolfactoren zijn volgens consulenten enkel onrechtstreeks van invloed. Er werd in de interviews slechts sporadisch gerefereerd naar het interactionele aspect, namelijk de afstemming tussen het gezins- en schoolmilieu. Zowel op school-, klas- als leerkrachtniveau situeren zich volgens de PMS-consulenten factoren die de draagkracht van een school bepalen. Het is echter vooral de school zelf die oordeelt of ze nog langer in staat is een adequaat onderwijsaanbod aan te bieden. PMS-consulenten zijn zeer voorzichtig in het beoordelen van het onderwijsaanbod van de school. In een vierde van de gevallen konden de consulenten zelfs niet aangeven of er specifieke of extra inspanningen voor het betreffende kind werden geleverd. De gezins- en schoolkenmerken bleken echter wel van belang in de vergelijking van leerlingen die een advies buitengewoon onderwijs kregen met leerlingen bij wie men twijfelde aan een advies. Gezinsfactoren zijn van invloed, maar vooral de factor school is belangrijk. Als het gezin onvoldoende ondersteuning kan bieden en als de school afhaakt, dan rest het PMS niets anders dan gegevens over kindkenmerken te verzamelen om een verantwoordingsprotocol op te stellen. De intelligentie weegt zwaar door. Bijna alle verantwoordingsprotocollen bevatten een intelligentiequotiënt. Er viel een grote variatie op in het diagnostisch instrumentarium, wat transparantie en vergelijkbaarheid niet bevordert. Er bestaat nogal wat onduidelijkheid omtrent de diagnostiek van allochtone leerlingen, men vindt de courante tests onaanangepast omwille van de taalproblematiek. Bijna alle PMS-consulenten geven aan dat het cijfer van het IQ binnen zijn context moet bekeken worden, waarbij zoveel mogelijk krediet wordt gegeven. Naast de intelligentie zijn ook het gedrag en de schoolvordering/leervoorwaarden belangrijke verwijzingscriteria. Bij deze criteria valt op dat er een gebrek is aan eenduidigheid. Dit heeft er toe geleid dat er een overlap is ontstaan tussen de verschillende types. Met name de overlap tussen type 1 en type 8 kwam in het onderzoek naar voor. Een tweede risico van dit gebrek aan eenduidigheid is het risico op snelle heroriënteringen. Er zijn ook grote verschillen tussen scholen buitengewoon onderwijs. PMS-consulenten gaven in interviews uitdrukkelijk aan met de school voor buitengewoon onderwijs te overleggen of een kind voor hun onderwijs in aanmerking kwam, vooral type 8-scholen hanteren hun eigen toelatingscriteria. PMS-consulenten leven de wettelijke bepalingen omtrent de verantwoordingsprotocollen nauwgezet na. Toch stellen ze zich vragen bij de waarde van dit document. De protocollen geven namelijk slechts fragmentaire informatie. Ze bevatten bijna uitsluitend kindkenmerken. Ze missen vooral informatie omtrent de manier waarop men de onderwijsproblemen heeft trachten op te vangen. Zo hebben de protocollen weinig waarde voor de opvang van de leerlingen bij hun start in het buitengewoon onderwijs. Het protocol is de belangrijkste en de enige vorm van communicatie tussen scholen gewoon en buitengewoon onderwijs.
Doorverwijzings-proces?	De belangrijkste conclusie m.b.t. het verwijzingsproces is hier dat de rol van het PMS moet gerelativeerd worden. Naast het PMS hebben vooral de school, maar ook het gezin een belangrijk aandeel in het verwijzingsproces. Bij de aanvang van het verwijzingsproces (aanmeldings-en strategiefase) laat het PMS het initiatief over aan derden. Het PMS detecteert zelf maar weinig onderwijsleerproblemen. Aanmeldingen gebeuren door leerkrachten, ouders en externe diensten. Uit de interviews bleek bovendien dat niet alle leerkrachten kinderen met onderwijsleerproblemen tijdig en adequaat signaleren. Als het PMS overgaat tot interventie, dan vinden de consulenten het uiterst belangrijk dat de ouders hierbij betrokken zijn. Zij vinden het op de hoogte houden van de ouders echter de verantwoordelijkheid van de aanmelder (in de meeste gevallen de school dus). De inhoud van de onderzoeksfase verschilt naargelang de aard van het aangemelde probleem. Wanneer het kinderen met leerproblemen betreft, vindt er meestal een individueel psycho-pedagogisch onderzoek van het kind plaats. Vooral bij kinderen met een lichamelijk handicap of met een ontwikkelingsachterstand laten de PMS-consulenten het onderzoek over aan andere gespecialiseerde diensten.

	Kinderen worden verwezen als volgens de consultants de mogelijkheden van de school om deze kinderen op te vangen volledig uitgeput zijn. Ze hebben echter weinig zicht op de spanningen die de scholen daartoe reeds leverden. Ook externe hulpverlening vormt volgens de consultants vaak geen goede oplossing. Het nemen van een beslissing om een kind naar het buitengewoon onderwijs (BO) door te verwijzen, gebeurt in overleg met anderen: meestal met andere PMS-consulenten van verschillende disciplines, maar in minderheid ook met collega's uit het buitengewoon onderwijs. Bij meer dan de helft van de gevallen was er naast het PMS nog een andere dienst betrokken bij het verwijzingsproces. Daarnaast was ook de school een belangrijke betrokkene. Het zijn niet altijd de PMS-consulenten zelf die het advies aan de ouders meedelen. Andere diensten nemen deze taak vaak op zich. De PMS-consulenten geven ook aan dat de adviezen voor de ouders niet onverwacht mogen komen. Daarom vinden ze het belangrijk dat ouders van bij de aanvang betrokken zijn. De PMS-consulenten benadrukken bovendien dat ouders de eindverantwoordelijkheid dragen in het opvolgen van het advies. De alternatieven die ze aanbieden tijdens het gesprek zijn echter zeer beperkt of nihil. Tijdens de adviesgesprekken werd ook weinig of geen aandacht besteed aan latere onderwijs- en beroepsmogelijkheden, hoewel er hier bij de ouders heel wat vragen rond zijn. De begeleiding van de ouders bij het zoeken naar een geschikte BO-school bestond er in een derde van de gevallen in dat de PMS-consulent een lijst gaf met de mogelijkheden binnen een bepaalde regio. Af en toe spraken PMS-consulenten hun voorkeur uit voor een bepaalde school. In een aantal gevallen werden de ouders in hun keuze begeleid door de school of een andere dienst. Een duidelijk tekort in de verwijzingspraktijk is de nazorg. Dit geven consultants zelf aan. Na de verwijzing naar het BO worden het kind en zijn gezin niet systematisch meer opgevolgd. Ook de ouders wijzen dit aan als een grote leemte. Bij gebrek aan terugkoppeling vanuit de ouders en de BO-scholen kunnen de PMS-consulenten hun eigen praktijk ook niet evalueren. Bij de consultants is er een algemene tevredenheid over de verwijzingen die ze deden, dit contrasteerde echter met de negatieve reacties van de ouders. Aan het kind wordt in de loop van het verwijzingsproces een eerder passieve rol toebedeeld. Er is ook geen aandacht voor de beleving van het kind bij de overgang. De PMS-consulenten achten de contacten met de ouders wel belangrijk, maar er blijkt toch een kloof te bestaan tussen beiden. Ouders zijn inhoudelijk weinig betrokken en hoewel ze wettelijke keuzevrijheid hebben omtrent het advies, blijkt dat ze toch weinig keuzeruimte hebben. Het is de school die zelf bepaalt of ze nog in staat is om in te staan voor de opvang van een kind. Het PMS blijkt ook weinig aandeel te hebben in de begeleiding van de leerlingen alvorens zij naar het buitengewoon onderwijs worden verwezen. Niet alle leerkrachten zijn vragende partij voor meer ondersteuning vanwege de PMS-consulenten. Voor PMS-consulenten draagt de school de verantwoordelijkheid op het vlak van de aanmelding, het adequaat en duidelijk waarschuwen van de ouders en een consequente houding op het moment van het advies. Er worden op dit vlak echter knelpunten gesignaleerd.
Doorverwijzingen van kansarme en/of allochtone leerlingen?	De PMS-consulenten hanteren geen formele criteria om de groepen autochtone kansarme en allochtone leerlingen te identificeren. Bovendien blijkt sociale informatie niet systematisch geregistreerd te worden. Zonder een eenduidige definiëring van autochtone kansarme en allochtone leerlingen is het evenwel niet mogelijk een beleid ten aanzien van deze groepen te voeren. Op het eerste zicht zijn er weinig verschillen wat betreft doorverwijzingscriteria tussen leerlingen met een kansarme en een niet kansarme achtergrond. Bij allochtone leerlingen zien we meer verschillen in de verantwoordingsprotocollen. Taalproblemen zijn bij hen belangrijker en er worden minder maatregelen vermeld. De PMS-consulenten gaven aan dat autochtone kansarme en allochtone leerlingen vaak onderpresteren. Toch zijn er verschillen tussen de consultants. Sommige consultants geven autochtone kansarme en allochtone leerlingen het voordeel van de twijfel. Andere consultants vinden in het buitengewoon onderwijs echter een dankbaar alternatief. Op die manier vervult het buitengewoon onderwijs een alibifunctie voor het gewoon onderwijs. PMS-consulenten zetten bij autochtone kansarme en allochtone leerlingen dezelfde stappen

	als bij andere leerlingen. Toch zijn er verschillen. De rode draad hierdoor is dat doorheen het hele proces er een slechte afstemming is op het kansarme gezin.
--	---

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

Ghesquière, P. (2002). De verwijzingspraktijk naar het buitengewoon onderwijs in de voormalige PMS-centra. *Caleidoscoop*, 14, (1), 2-7.

9. Beleidsaanbevelingen

Ja

10. Samenvatting

De voormalige PMS-centra vervullen een heel belangrijke rol in het doorverwijzingsproces. Met een gedetailleerde analyse van de verwijzingspraktijk wil men de rol van de centra in de doorstroming naar het buitengewoon onderwijs objectiveren. Zowel de inhoud (de criteria) als het proces van de verwijzingen werden in dit onderzoek onderzocht. Ook de doorverwijzing bij allochtone leerlingen en bij autochtone kansarme leerlingen werd onderzocht. De onderzoekers gebruikten daartoe verschillende methodes, zowel kwantitatief (analyse van verantwoordingsprotocollen en de PMS-dossiers) als kwalitatief onderzoek (semi-gestructureerde interviews en case-studies).

Wat de doorverwijzingscriteria betreft, verwijzen PMS-consulenten vooral naar kindkenmerken, zoals psychologische en pedagogisch-didactische gegevens, zo blijkt uit de verantwoordingsprotocollen en de interviews. De intelligentie weegt zwaar door. Bijna alle verantwoordingsprotocollen bevatten een intelligentiequotiënt; toch moet dit in context bekeken worden, aldus de consulenten. Naast de intelligentie zijn ook het gedrag en de schoolvordering/leervoorwaarden belangrijke verwijzingscriteria.

Bij deze criteria valt op dat er een gebrek is aan eenduidigheid.

De belangrijkste conclusie m.b.t. het verwijzingsproces is dat de rol van het PMS moet gerelativeerd worden. Naast het PMS hebben vooral de school, maar ook het gezin een belangrijk aandeel in het verwijzingsproces. Bij de aanvang van het verwijzingsproces (aanmeldings- en strategiefase) laat het PMS het initiatief over aan derden. Het PMS detecteert zelf maar weinig onderwijsleerproblemen. Aanmeldingen gebeuren door leerkrachten, ouders en externe diensten. Kinderen worden verwezen als volgens de consulenten de mogelijkheden van de school om deze kinderen op te vangen volledig uitgeput zijn. Het zijn niet altijd de PMS-consulenten zelf die het advies aan de ouders meedelen. Andere diensten nemen deze taak vaak op zich. Een duidelijk tekort in de verwijzingspraktijk is de nazorg. Dit geven consulenten zelf aan. Ook het feit dat de jongere zelf een passieve rol speelt in het gehele proces, is een probleem.

De PMS-consulenten hanteren geen formele criteria om de groepen autochtone kansarme en allochtone leerlingen te identificeren. Op het eerste zicht zijn er weinig verschillen wat betreft doorverwijzingscriteria en het doorverwijzingsproces tussen leerlingen met een kansarme en een niet kansarme achtergrond.